

Afrikkalaistettu englanti käännösongelmana

Anne-Marie Lindfors
Helsingin yliopisto

Abstract

The global spread of the English language has led to the development of regional varieties of English around the world. This article investigates how West African novelists use English that has been influenced by African languages and how such varieties of English have been translated into Finnish. Common features of Africanised English are loan words, coinage, collocational and semantic extension, and expressions and idioms translated from African languages. The focus of this article is on Nigerian writers with Igbo as their mother tongue. Four Igbo novelists have had their work published in Finland: Chinua Achebe, Buchi Emecheta, Flora Nwapa and Chimamanda Ngozi Adichie. Their novels and the Finnish translations of the books are examined to see what kinds of strategies Finnish translators have used to solve the problems posed by Igbo, Igbo English and Pidgin English in the source texts. Some implications of the translation strategies chosen are also discussed.

1 Taustaa

Englannin kieli levisi siirtomaa-aikana ympäri maailman, ja sillä on edelleen tärkeä asema monissa Britannian entisissä siirtomaissa, vaikka ne itsenäistyivät jo vuosikymmeniä sitten. Englanti on kuitenkin usein mukautunut paikallisiin olosuhteisiin ja saanut vaikutteita ympäröivistä kielistä ja kulttuureista. Britannian entisten siirtomaiden kirjailijat myös kirjoittavat usein englanniksi, koska he ovat opiskelleet tällä kielellä ja haluavat saavuttaa laajemman, kansainvälisen lukijakunnan. Näiden kirjailijoiden teksteissä on usein piirteitä paikallisista kielistä, ja niissä voidaan käyttää paikallisia englannin kielimuotoja, kuten pidginenglantia.

Olen tutkinut afrikkalaisia vaikutteita Länsi-Afrikan englanniksi kirjoitetuissa romaaneissa ja katsonut, miten niitä on suomennettu. Suomeksi on nyt saatavilla 12 tällaista romaania. Ne ovat lähinnä Nigeriasta, kolme on Ghanasta. Nigeriassa puhutaan noin neljäsataa kieltä, joista virallisen kielen, englannin, ohella merkittävimpiä ovat joruba Länsi-Nigeriassa, igbo idässä ja hausa pohjoisessa. Varsinkin jotkut jorubaa ja igboa äidinkielenään puhuvat kirjailijat ovat tunnettuja maailmanlaajuisesti. Esimerkiksi Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1986 saanut Wole Soyinka on joruba, ja toinen lähes yhtä tunnettu nigerialaiskirjailija Chinua Achebe on igbo. Keskityn tässä artikkelissa igbokirjailijoiden romaaneihin ja niiden suomennoksiin, joita on neljä: Chinua Acheben *Kansan mies* (1969, *A Man of the People* 1966), Buchi Emechetan *Nnu Egon tarina* (1989, *Joys of Motherhood* 1988 [1979]), Flora Nwapan *Efuru* (1989, *Efuru* 1975 [1966]) ja Chimamanda Ngozi Adichien *Puolikas keltaista aurinkoa* (2009, *Half of a Yellow Sun* 2007 [2006]).

2 Miten igbokirjailijat afrikkalaistavat englantia?

Igbokirjailijat voivat käyttää useampia menetelmiä afrikkalaisen ilmapiirin luomiseen teoksiinsa. He voivat ripotella igbon tai jonkin muun afrikkalaisen kielen sanoja ja ilmaisuja englannin sekaan tai käyttää paikallisia vaikutteita omaksunutta englannin kieli- muotoa, kuten igboenglantia tai pidginenglantia. Afrikkalaistettua englantia on verrattu palimpsesteihin eli poispyyhittyjen tekstien päälle kirjoitettuihin teksteihin (Zabus 1991: 2–3), sillä kirjailijan afrikkalainen äidinkieli on ikään kuin piilossa englanninkielisen tekstin alla ja pilkahtelee sieltä näkyviin erikoisina sanoina ja rakenteina. Igboenglantia on siis englantia, jossa on igbosta peräisin olevia sanoja, sanontoja ja lauserakenteita. Länsi-Afrikan pidginenglanti puolestaan on kontaktikieli, yhdistelmä englantia ja paikallisia kieliä. Se alkoi kehittyä Afrikan länsirannikolla noin 400 vuotta sitten helpottamaan eurooppalaisten kauppiaiden ja paikallisten asukkaiden kanssakäymistä. Nykyisin sen ääntäminen, sanasto ja kielioppi vaihtelevat alueen eri maissa sen verran, että voidaan puhua esimerkiksi Nigerian pidginistä ja Ghanan pidginistä (Lothar 2007).

Igbokirjailijat käyttävät afrikkalaistettua englantia, koska he haluavat tuoda paikallisväriä teksteihinsä ja esitellä afrikkalaista elämäntapaa ja maailmankuvaa, mutta taustalla saattaa olla myös poliittisia ja ideologisia päämääriä. Perinteinen länsimainen Afrikka-kuva oikeutti orjakauppaa ja siirtomaiden valloitusta, ja englannin kieli oli osa tätä historiaa. Kun siirtomaat alkoivat itsenäistyä, kirjailijatkin halusivat usein omalta osaltaan osallistua siirtomaa-ajan rakenteiden purkamiseen eli dekolonisaatioon. Afrikkalaistettua englantia voidaan pitää osana tätä pyrkimystä, sillä sen voidaan katsoa esimerkiksi horjuttavan entisen siirtomaaisännän kielen valta-asemaa.

Yleinen englannin afrikkalaistamisen menetelmä ovat paikallisista kielistä peräisin olevat **lainat**, jotka ovat englanninkielisessä tekstissä joko kursivoituina tai ilman kursiivia. Lainasanat voivat olla tekstissä ilman selitystä:

1) He was a great fisherman. When he went fishing, he caught only *asa* and *aja*. His yams were the fattest in the whole town. And what is more, no man has ever seen his back on the ground. Ogoworo azu ngwere eru ani.'

'So that's the man whose daughter that imbecile married?' (Nwapa 1975: 7)

Tässä esimerkissä voi kontekstista päätellä, että *asa* ja *aja* ovat joitakin arvostettuja kalalajeja, mutta igbonkielisen virkkeen merkitys jää igboa osaamattomille lukijoille arvailujen varaan. Lause *no man has ever seen his back on the ground* on sanonta, joka tarkoittaa, ettei kyseinen henkilö ole koskaan hävinnyt voimainmittelöissä.

Lukijoiden tehtävän helpottamiseksi kirjailijat selittävät usein lainoja tekstin sisällä:

2) '*Kedu afa gi?* What's your name?' Master asked, startling him. (Adichie 2007: 5)

Kirjailijat voivat myös käyttää alaviitteitä tai sanastoa lainojen selittämiseksi, mutta suomennetuissa igbokirjailijoiden kirjoissa sellaisia ei ole.

Toinen samantapainen menetelmä kuin laina on käyttää lainasanaa määritteenä ja sitä selittävää pääsanaa. Tästä menetelmästä on englanniksi käytetty nimitystä **loan-blend**:

3) She used plenty of fish and cooked delicious nsala soup (Nwapa 1975: 6)

Kolmas keino afrikkalaistaa englantia on luoda tai käyttää **uudissanoja**:

4) they got off the lorry at the motor park (Adichie 2007: 3)

Motor park -termillä on oma tietty merkityksensä itäisessä Nigeriassa ja laajemminkin Länsi-Afrikassa. Se on joukkoliikenteen lähtö- ja pääteasema, “a terminus where all kinds of vehicles — lorries, buses, passenger cars, etc. — are loaded and boarded” (Bamiro 2006: 321).

Muita englannin afrikkalaistamisen keinoja ovat esimerkiksi **erikoinen kollokaatio** ja **sanan tavanmukaisen merkityksen laajentaminen**:

5) ‘It is only women that know too much Book like you who can say that, Sister. (Adichie 2007: 41)

To know book on erikoinen kollokaatio, ja kuten voi päätellä, se tarkoittaa koulutusta tai sivistystä. *Sister* tässä esimerkissä on itse asiassa puhujan serkku, joten kyseessä on sanan tavanmukaisen merkityksen laajentaminen.

Kirjailijat voivat myös käyttää jotakin sellaista englannin kielimuotoa, joka muistuttaa Nigeriassa laajalti käytössä olevaa **pidginenglantia** (*Nigerian Pidgin English*):

6) ‘Na this boy de halla so for master im face?’ I heard him ask.
‘Don’t mind the stupid idiot,’ said Chief Nanga. [...] ‘Leave am, Dogo. Make e carry im bad luck de go. Na my own mistake for bring am here. Ungrateful ingrate!’ (Achebe 1966: 82)

Osa näistä englannin afrikkalaistamisen menetelmistä on samantapaisia kuin käännettäessä käytettävät menetelmät. Ainakin lainasanojen, uudissanojen ja murteiden käyttö ovat tuttuja kääntäjillekin. Afrikkalaisten kirjailijoiden luomisprosessia onkin verrattu kääntämiseen, ja jotkut kirjailijat (esim. Okara 1973) ovat kertoneet kääntävänsä tekstejään mielessään äidinkielestään englanniksi.

3 Afrikkalaistetun englannin suomentamisesta

Tässä luvussa tarkastelen, miten suomentajat ovat käsitelleet neljän suomennetun igbo-kirjailijan romaanin lähtöteksteissä olevaa afrikkalaistettua englantia.

3.1 Lainasanat

Kaikkien suomennettujen igbokirjailijoiden teoksissa on afrikkalaisista kielistä peräisin olevia sanoja. Edellisessä luvussa olleen esimerkin 1 igbonkieliset sanat *asa* ja *aja* sekä virke *ogworo azu ngwere eru ani* on siirretty suomeen lähes sellaisinaan, kalalajeja tar koittaviin sanoihin on vain lisätty partitiivipäätte:

7) Hän oli harvinaisen hyvä kalastaja. Kun hän meni kalaan, hän sai vain asaa ja ajaa. Hän kasvatti kaupungin suurimmat jamssit. Eikä kukaan ole koskaan nähnyt hänen selkäänsä maassa. Ogworo azu ngwere eru ani.”

MikaEL

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu

Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies

3 (2009)

”Onko hölmö Adizua tosiaan saanut vaimokseen sellaisen miehen tyttären?” (Nwapa 1989: 10–11)

Sanonta *no man has ever seen his back on the ground* on käännetty sananmukaisesti. Myöskään seuraavassa esimerkissä lainasanaa ei ole selitetty lähtötekstissä eikä suomennoksessa:

8a) the towels as large as a *lappa* (Achebe 1966: 41)

8b) pyyhkeet, suuret kuin *lappa* (Achebe 1969: 63)

Lappa on hausan kielestä peräisin oleva sana, joka tarkoittaa naisten vaatteena käyttämää kangasta.

Erityisesti Emecheta *Joys of Motherhood* -kirjassa igbon kielestä peräisin olevat lainat on usein selitetty tekstin sisällä:

9a) Then she would be able to seek out and meet her *chi*, her personal god (Emecheta 1988: 9)

9b) Silloin hän saisi etsiä ja kohdata oman *chinsä*, oman jumalansa (Emecheta 1989: 3)

Aina selitystä ei kuitenkaan ole:

10a) [he] slept there many an Eke night when he did not have to go to the farm or hunting. (Emecheta 1988: 25)

10b) [hän] nukkui siellä monta Eken, joka oli markkinapäivä, jälkeistä yötä; silloin hänen ei tarvinnut lähteä viljelyksilleen eikä metsästämään. (Emecheta 1989: 22)

Tässä esimerkissä suomentaja on selvittänyt, mitä *Eke* tarkoittaa, ja käyttänyt käännostrategiana eksplisiittistämistä. Erityisen paljon tätä strategiaa on käyttänyt Adichien *Half of a Yellow Sun* -romaanin suomentaja:

11a) His mother would be preparing the evening meal now, pounding *akpu* in the mortar (Adichie 2007: 7)

11b) Äiti laittoi varmaankin parhaillaan ruokaa illaksi, jauhoi pehmitetyistä kassavamukuloista *akpu* huhmareessa (Adichie 2009: 17)

12a) chopping *ugu* leaves for her mother’s soup pot (Adichie 2007: 8)

12b) silppuamaan *ugu*-kurpitsan lehtiä äitinsä keittopataan (Adichie 2009: 18)

Esimerkissä 11b *akpu*-sanaan on lisätty selvennys, että sitä tehdään pehmitetyistä kassavamukuloista, ja esimerkissä 12b *ugun* on selitetty olevan kurpitsa.

Esimerkissä 12a Adichie on käyttänyt lainan ja pääsanan yhdistelmää (*loan-blend*), samoin seuraavassa esimerkissä, jossa laina *ede* on suomennettu sanakirjavastineella suoraan igbosta *taaroksi*:

13a) Odinchezo broke off a large leaf from the *ede* plant (Adichie 2007: 193)

13b) Odinchezo katkaisi ison taaronlehden (Adichie 2009: 274)

3.2 Uudissanat

Igbokirjailijat käyttävät teksteissään myös englannista johdettuja uudissanoja, jotka ovat käytössä Nigeriassa ja ehkä laajemminkin Länsi-Afrikassa. Edellä (esimerkissä 4) on mainittu uudissana *motor park*, joka on suomennettu seuraavasti:

14) [he] olivat nousseet kuorma-auton kyydistä levähdyspaikalla (Adichie 2009: 11)

Motor park on suomennettu yleiskielisellä sanalla *levähdyspaikka*, jolla on tässä yhteydessä hieman väärä merkitys, sillä, kuten edellä todettiin, *motor park* tarkoittaa Nigeriassa yleensä jonkinlaista joukkoliikenteen lähtö- ja pääteasemaa.

Toinen esimerkki uudissanasta on *headtie*:

15a) he went over to Josiah's shop across the road and bought a rayon head-tie for his mother (Achebe 1966: 31)

15b) hän meni Josiahin kauppaan tien toiselle puolelle ja osti raionhuivin äidilleen (Achebe 1969: 50)

16a) Some of the women sold lappas and Nnu Ego was able to buy one outfit for herself [...] she had bought herself another complete outfit with a headtie to match (Emecheta 1988: 52)

16b) Eräät naisista myivät lappoja, ja nyt Nnu Ego kykeni ostamaan itselleen uuden puvun [...] hän oli osanut itselleen uuden täydellisen asun ja siihen sopivan päähineen (Emecheta 1989: 51–52)

Tämän uudissanon suomennoksina on käytetty yleiskielisiä sanoja *huivi* ja *päähine*. *Headtie* tarkoittaa kangasta, jonka naiset kietovat eli 'sitovat' päähänsä: "this kind of costume involves 'tying' a dress or cloth around the head" (Bamiro 2006: 320).

3.3 Erikoinen kollokaatio ja sanan tavanmukaisen merkityksen laajentaminen

Edellisessä luvussa ollut *to know book* -esimerkki (5) on suomennettu seuraavasti:

17a) 'It is only women that know too much Book like you who can say that, Sister. If people like me who don't know Book wait too long, we will expire.' (Adichie 2007: 41)

17b) "Noin pystyvät sanomaan vain sinun kaltaisesi naiset, joilla on paljon sivistystä. Jos minunlaiseni tietämättömät naiset odottavat liian pitkään, meitä ei huoli enää kukaan." (Adichie 2009: 64)

Erikoinen kollokaatio *to know book* on häivytetty, ja *Sister* on jätetty kokonaan pois. Kouluja käymättömän serkun puheessa ei suomennoksessa ole jäljellä mitään normista poikkeavaa.

Myös Achebe on käyttänyt tätä samaa kollokaatiota:

18a) 'Don't you know about Edna, our new wife?'

'Oh, that girl. Nonsense. She doesn't know half as much book as you.' (Achebe 1966: 99)

18b) ”Etkö sinä tiedä Ednasta, meidän uudesta vaimostamme?”

”Ah, se tyttö. Joutavia. Hän ei puoleksikaan niin kirjaviisas kuin te.” (Achebe 1969: 133)

Tässä esimerkissä myös sanalla *wife* on erikoinen kollokaatio, sillä länsimaissa ei ole tapana puhua ”meidän uudesta vaimostamme”. Repliikin sanoo päällikkö Nangan ensimmäinen vaimo viitatessaan Ednaan, puolisonsa toiseen vaimoon.

3.4 Pidginenglanti

Achebe käyttää melko paljon pidginenglantia *A Man of the People* -teoksessaan, muissa kolmessa tämän artikkelin käsittelemässä igbokirjailijan romaanissa sitä on melko vähän. Edellä esimerkissä 6 ollut päällikkö Nangan ja henkivartija Dogon välinen keskustelu on suomennettu näin:

19) ”Tämä poika karjua herralle päin naama?” minä kuulin hänen kysyvän.

”Älä välitä siitä typerästä hölmöstä”, sanoi päällikkö Nanga. [...] ”Anta olla, Dogo. Hän saada viedä huono tuuri häne mukana. Minä itse tehdä virhe, tuoda hän tänne. Kiittämätön!” (Achebe 1969: 113)

Pidginenglannin leviäminen Nigeriassa liittyy kaupungistumiseen ja lisääntyneeseen tarpeeseen kommunikoida eri etnisistä ryhmistä tulevien ihmisten kanssa. Monet (kuten henkivartija Dogo Acheben kirjassa) puhuvat pidginiä, koska he eivät osaa englantia. Pidginenglantia käyttävät kuitenkin myös koulutetut ihmiset arkipäiväisissä, epävirallisissa yhteyksissä. Achebella on kirjassaan esimerkkejä myös tilanteista, missä kaksi igboa keskustelee keskenään pidginiksi. Kun edellisessä esimerkissä minäkertoja Odili (Dogon mainitsema ”tämä poika”) lähti päällikkö Nangan luota vihaisena, hän meni ystävänsä luo saamaan lohdutusta. Siellä on läheinen ja solidaarinen ilmapiiri, jossa pidginiä myös usein käytetään:

20a) So you have been staying with that corrupt, empty-headed, illiterate capitalist. Sorry-o.’

‘Na matter of can’t help,’ I said. ‘He na my old teacher, you know.’ (Achebe 1966: 83)

20b) Joten sinä siis olet ollut sen turmeltuneen, tyhjöpäisen, lukutaidottoman kapitalistin luona. Valitan.”

”Ei voida mitään”, minä sanoin, ”olla vanha opettaja, sinä tietä.” (Achebe 1969: 114)

Nigeriassa yleisessä käytössä oleva pidgin ei ole välivaihe englannin oppimisessa, kuten *A Man of the People* -kirjan suomennokseen valittu kielimuoto voisi mahdollisesti olla suomen oppimisessa, siis jonkinlaista maahanmuuttajasuomea tai ulkomaalaispuhetta. *Kansan mies* -romaanissa tällainen kielenoppijan suomen kielimuodon käyttö on epäloogista paitsi kontekstin kannalta myös siksi, että samassa repliikissä puhuja saattaa puhua hyvää yleiskieltä ja vaihtaa kesken kaiken kielenoppijan kielimuotoon. Vaihtoehtona olisi voinut olla voimakas puhekielisyys, mikä on yksi pidginenglannin funktioista lähtötekstissä. Puhekielen käyttö suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa oli kuitenkin harvinaista vielä 1960-luvulla (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 394), jolloin *Kansan mies* ilmestyi.

Emechetan kirjassa *Joys of Motherhood* käytetään pidginenglantia paljon vähemmän kuin Acheben kirjassa. Seuraavassa esimerkissä englantilaisessa perheessä pyykinpesijänä toimiva Nnaife ei osaa englantia, joten perheen äiti puhuu hänelle pidginiä:

21a) “We de go back to England!” [...] “No be this week, but na week after this one,” she added. [...] “No, no leave. England de fight the Germans.” She smiled again, as if that would explain everything. Nnaife stopped his ironing, putting the still glowing coal-iron in its cradle and thinking. Well, if that was so, what had it got to do with them?
“But why Master?” he persisted. “Why ‘im de go England? ‘Im be no fight-fight man. Why, Madam?” (Emecheta 1988: 84)

Tällaisesta eurooppalaisen isännän (tai emännän) ja afrikkalaisen palvelijan keskenään puhumasta pidginistä käytetään välillä nimitystä *kitchen English*. Se on suomennettu näin:

21b) ”Me menemme takaisin Englantiin.” [...] ”Ei tällä viikolla vaan seuraavalla”, hän lisäsi. [...] ”Ei, ei lomalle. Englanti sotii Saksaa vastaan.” Nainen hymyili taas, ikään kuin se selittäisi kaiken. Nnaife lopetti silittämisen, asetti vielä hehkuvan silityusraudan telineeseen ja mietti. Jos asia kerran oli niin, mitä se heihin kuului?
”Mutta miksi isäntä?” hän intti. ”Miksi hänen täytyy mennä Englantiin? Ei hän ole sotamies. Miksi?” (Emecheta 1989: 86)

Tässä esimerkissä pidginenglanti on suomennettu yleiskieleksi. Alkutekstissä ”keittiö-englannin” käyttö vaikuttaa Nnaifen luonnekuvaukseen kouluja käymättömänä henkilönä, ja tämä puoli Nnaifen persoonaa häviää tässä kohdassa tätä suomennosta.

Adichien *Half of a Yellow Sun* -romaanissa pidginiä on hyvin vähän. Seuraavassa esimerkissä biafralaiset sotilaat ahdistelevat yhtä kirjan päähenkilöistä, kun tämä on palaa-massa ruoka-avustuskeskuksesta:

22a) ‘Aunty!’ ‘Sister!’ ‘Bring am now!’ ‘Hungry go kill all of us!’ (Adichie 2007: 272)

22b) ”Rouva!” ”Sisko!” ”Tuo lihaa nyt!” ”Nälkä menee tappaa meidät kaikki!” (Adichie 2009:383)

3.5 Afrikkalaiset sanonnat

Igbokirjailijat käyttävät englanniksi kirjoitetuissa teoksissaan myös jonkin verran sanontoja ja vertauksia, jotka he ovat kääntäneet äidinkielestään englanniksi:

23a) ‘Has your wife been in the hospital a long time?’ I asked.
‘Since three weeks. But her body has not been hers since the beginning of the rainy season.’
‘God will hear our prayers,’ I said.
‘He holds the knife and He holds the yam.’ (Achebe 1966: 102)

23b) ”Onko teidän vaimonne ollut kauan sairaalassa?” minä kysyin.
”Kolme viikkoa. Mutta sadeajan alusta asti hänen ruumiinsa ei ole ollut hänen.”
”Jumala kuulee meidän rukouksemme”, minä sanoin.
”Hänellä on veitsi ja Hänellä on jamssi.” (Achebe 1969: 137)

Tässä esimerkissä suomentaja on kääntänyt igbosta peräisin olevat sanonnat (*her body has not been hers, He holds the knife and He holds the yam*) melko sananmukaisesti, mutta seuraavassa esimerkissä vertaus on muutettu kokonaan toiseksi, suomentajan mielestä varmaankin paremmin kohdekulttuuriin sopivaksi:

24a) He imagined quietness, delicacy, the kind of woman whose sneeze, whose laugh and talk, would be

soft as the under feathers closest to a chicken's skin. (Adichie 2007: 19)

24b) Hän oli kuvitellut, että nainen oli hauras ja hiljainen – yksi niistä, joiden puhe, nauru ja jopa aivastukset ovat vaimeita kuin tuulen humina. (Adichie 2009: 33)

Esimerkissä 23b suomentaja on vaihtanut toisessa repliikissä olevan virkkeen osien järjestystä. Tällainen kirjailijan tyyliin vaikuttaminen on erityisen runsasta Adichien romaanin suomennoksessa. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa pidemmän virkkeen lauseiden paikkoja on suomennoksessa vaihdettu:

25a) The new house was surrounded by cashew trees. Richard remembered how dejected it had looked when Kainene bought it — half-finished with layers of green mould on the unpainted walls — how the flies and bees clustered over the fallen cashews had nauseated him. (Adichie 2007: 311)

25b) Kainenen uuden talon ympärillä kasvoi acajoupuita. Richard muisti, miten pudonneita acajouomeinoita peittävät kärpäs- ja mehiläisparvet olivat inhottaneet häntä ja miten ankealta talo oli näyttänyt silloin kun Kainene oli ostanut sen, koska se oli ollut keskeneräinen ja sen maalaamattomissa seinissä oli ollut monta vihreää homekerrosta. (Adichie 2009: 438)

4 Igbokirjallisuus ja suomentamisen menetelmät

Edellisen luvun esimerkeistä nähdään, että heterogeeninen eli useampia kieliä ja kieli-
muotoja sisältävä lähtöteksti pyrkii jonkin verran homogeenistymään ja konventionaalistumaan suomennettaessa. Tämä on yleismaailmallinen ilmiö, yksi Touryn (1995: 267) kääntämisen universaaleista: *the law of growing standardization* eli lisääntyvän standardisoinnin laki. Toinen Touryn (1995: 226–7) mainitsema kääntämisen universaali on eksplisiittistäminen, josta on tässä artikkelissa myös nähty esimerkkejä. Varsinkin Adichien romaanin suomennoksessa on melko runsaasti tarkennuksia ja selityksiä. Eksplisiittistäminen on yksi kotouttamisen menetelmistä, ja sitä käyttämällä lisätään käännetyin tekstin sujuvuutta, läpinäkyvyyttä ja ymmärrettävyyttä.

Tällainen kotouttava kääntämismenetelmä on saattanut olla osatekijänä siihen, että Adichien *Puolikas keltaista aurinkoa* on ollut lukijoiden keskuudessa suosituampi kuin mikään aikaisempi Länsi-Afrikan kirjallisuuden romaanisuomennos. Kirja julkaistiin maaliskuussa 2009, ja jo kahden kuukauden kuluttua se oli noussut käännetyin kaunokirjallisuuden myyntitilaston kärkeen. Alkuteos *Half of a Yellow Sun* on toki myös ollut myyntimenestys. Se on myös voittanut kirjallisuuspalkintoja, muun muassa Orange Prizen vuonna 2007, ja sen käännösoikeudet on myyty noin 30 maahan. Afrikkalaisten elementtien selittäminen ja ajoittainen häivyttäminen on voinut olla osasyynä myös siihen, että eräässä *Puolikas keltaista aurinkoa* -kirjan arvostelussa Adichien romaanin todetaan ”hetkittäin vaikutta[van] **Jane Austenin** herraskartanoromaanilta afrikkalaisin kudelmin” (Virtanen 2009: 68). Saman arvostelijan mielestä ”[p]ahimmillaan *Puolikas keltaista aurinkoa* herättää tunteen, ettei Adichiella ole länsimaiselle lukijalle paljon muuta annettavaa kuin länsimailta omaksuttu kirjallinen sivistyksensä” (Virtanen 2009: 69).

Kuten luvussa 2 totesin, afrikkalaistetun englannin käytöllä kirjallisuudessa voi paikallisvärin lisäämisen ohella olla myös poliittisia ja ideologisia päämääriä. Tätä puolta afrikkalaisen kirjallisuuden kääntämisessä on tutkinut esimerkiksi Kathryn Woodham,

joka kirjoitti pari vuotta sitten Nottinghamin yliopistossa Britanniassa valmistuneessa väitöskirjassaan, että afrikkalaista kirjallisuutta käännettäessä tavoitteena tulisi olla kolonialismia purkava kääntämiskäytäntö. Se voisi hänen mielestään toteutua siten, että pyritään lähtötekstin kielellisten poikkeavuuksien kääntämiseen, jotta tekstin esteettinen vaikutelma ja poliittis-kulttuuriset merkitykset välittyisivät myös kohdetekstin lukijoille:

The proposed approach runs as follows: proceeding from the assumption that linguistic innovation forms a crucial part of the meaning, identity and achievement of the source texts, the most appropriate translation approaches are those that recreate the linguistically innovative elements of the source text [...] with the aim of achieving equivalence of form, aesthetic effect and broader political/cultural meaning. (Woodham 2007: 193.)

Lähtötekstin kielellisten rakenteiden säilyttämiseen pyrkivä kääntäminen ei nykyään ole suomentajien suosiossa. Koskinen (2007: 336) on todennut vuosituhaten vaihteen käännösnormeja tutkiessaan, että suomentajien mielestä ”[l]ukijalla on ’oikeus tekstiin, joka kulkee eteenpäin’, lauserakenteen tökkiminen on ’rikos lukijaa ja kirjailijaa kohtaan’. Alkukielen syntaksi ei saa siirtyä suomen kieleen, lähdekieli ei saa ’paistaa läpi’”. Kun tavoitteena on luonteva ja sujuva kohdekielinen teksti, afrikkalaisen kielen näkymien lähtötekstissä englannin seassa ei välttämättä välity suomennoksiin.

Woodhamin suosittelema vieraannuttava käännösstrategia ei myöskään ole ongelmaton, sillä vieraus voi häiritä lukijoita. Esimerkiksi eräässä *Efurun* arvostelussa kirjoitettiin, että

Art Housen julkaisema suomenkielinen versio on käännetty englannin kielestä. Tämä on ehkä syytä huomioida romaanin lukiessa. Teoksen kömpelyys, läpinäkyvä didaktinen suoruus saattaa olla seurausta kielijärjestelmien yhteensopimattomuudesta. Afrikkalaisen naisen kokemus näyttäytyy näin esitettynä hämentävän yksioikoisena. (Vartiainen 1990.)

5 Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut afrikkalaistetun englannin suomentamista. Pienen, neljä romaanin käsittävän igbokirja-aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kotouttaminen on yleistymässä, vaikka voisi olettaa, että globaalistuvassa maailmassa vierautteen suhtauduttaisiin entistä suvaitsevaisemmin ja myönteisemmin. 1960-luvulla julkaistu *Kansan mies* toistaa melko uskollisesti lähtöteoksen kielellisiä piirteitä, samoin 1980-luvun lopulla ilmestynyt *Efuru*. Samana vuonna kuin *Efuru* julkaistiin myös *Nnu Egon tarina*, jossa pidginenglantia on muutettu yleiskieleksi, ja tänä vuonna ilmestynyt *Puolikas keltaista aurinkoa* pyrkii selvimmin noudattamaan kohdekielen normeja. Suomentamisen käytännöt vaikuttavat vuosikymmenten aikana muuttuneen enemmän tekstin sujuvuutta ja ymmärrettävyyttä painottaviksi. Lähtökielen rakenteet eivät enää saisi juurikaan ”näkyä läpi” suomennoksissa, vaikka osa länsiafrikkalaisten teosten omaperäisyydestä johtuu nimenomaan kirjailijoiden äidinkielen näkymisestä englanniksi kirjoitetun tekstin sanastossa ja rakenteissa.

Jos alkutekstin monikielisyys ja monien kielimuotojen käyttö häivytetään käännettäessä, lähtötekstin antama kuva lähtökulttuurista ja sen kielellisestä moninaisuudesta muuttuu. Jos taas afrikkalaisten kielten elementtejä tuodaan esille enemmän kuin kirjailija on teh-

nyt, tällaisilla toimenpiteillä vahvistetaan kielten välistä hierarkiaa. Kirjailija on voinut esittää kielet tasavertaisina, kun taas esimerkiksi kursivoinnin lisääminen tai sanojen se-
littäminen tuovat afrikkalaiset kielet esiin eksoottisina vähemmistökielinä, jotka osuvat lukijan silmiin ja joita ei voi ymmärtää ilman selityksiä. Afrikkalaistettua englantia suo-
mentaessaan kääntäjä joutuu pohtimaan eri tekijöiden painoarvoa. Jos kohdetekstistä
tehdään sujuvaa ja helppolukuista, osa kirjailijan tavoitteista, kuten kolonialismin raken-
teiden purkaminen englannin valta-asemaa horjuttamalla, saattaa hävitä käännöksestä.
Toisaalta taas teksti, jossa on paljon outoja sanoja ja kömpelöiksi miellettyjä rakenteita,
voi vaikuttaa liian vieraalta ja karkottaa suomalaisia lukijoita.

Tutkimusaineisto

- Achebe, Chinua 1966. *A Man of the People*. London: Heinemann.
Achebe, Chinua 1969. *Kansan mies*. Käännös Eila Pennanen. Porvoo/Helsinki: WSOY.
Adichie, Chimamanda Ngozi 2007 [2006]. *Half of a Yellow Sun*. London: Harper Perennial.
Adichie, Chimamanda Ngozi 2009. *Puolikas keltaista aurinkoa*. Käännös Sari Karhu-
lahti. Helsinki: Otava.
Emecheta, Buchi 1988 [1979]. *The Joys of Motherhood*. London: Heinemann.
Emecheta, Buchi 1989. *Nnu Egon tarina*. Käännös Kristiina Drews. Helsinki: Kääntö-
piiri.
Nwapa, Flora 1975 [1966]. *Efuru*. London/Ibadan/Nairobi/Lusaka: Heinemann.
Nwapa, Flora 1989. *Efuru*. Käännös Paula Herranen. Helsinki: Art House.

Kirjallisuuslähteet

- Bamiro, Edmund 2006. Nativization Strategies. Nigerianisms at the Intersection of
Ideology and Gender in Achebe's Fiction. *World Englishes* 25:3/4, 315–328.
Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoissiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema
2000-luvulla. Teoksessa: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Palo-
poski (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura, 330–337.
Lothar, Peter & Hans-Georg Wolf 2007. A Comparison of the Varieties of West African
Pidgin English. *World Englishes* 26:1, 3–21.
Okara, Gabriel 1973. African Speech, English Words. Teoksessa: G. D. Killam (toim.)
African Writers on African Writing. London/Ibadan/Nairobi: Heinemann, 137–139.
Tiittula, Liisa & Pirkko Nuolijärvi 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennok-
sissa. Teoksessa: H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki
(toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Se-
ura, 387–400.
Tourey, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Phil-
adelphia: John Benjamins.
Vartiainen, Pekka 1990. Eurooppa Afrikassa. *Kaleva* 8.3.1990.
Virtanen, Arto 2009. Haaveista suurin on rakkaus. *Parnasso* 2009:3, 68–69.

Woodham, Kathryn 2007. *Translating Linguistic Innovation in Francophone African Novels* [verkkajulkaisu]. Väitöskirja, Nottinghamin yliopisto. Saatavissa: <http://theses.nottingham.ac.uk/archive/00000465/01/WoodhamPhD.pdf> [viitattu 3.8.2009]

Zabus, Chantal 1991. *The African Palimpsest: Indigenization of Language in the West African Europhone Novel*. Amsterdam/Atlanta, GA: Rodopi.